

UOT 330:01

İ.Z.Əliyev
doktorant, ETN İqtisadiyyat İnstitutu
ORCID 0009-0001-0118-6746
aliyevibrahim549@gmail.com

Məqalə redaksiyaya daxil olub 03.04.2025

The article was received by editorial board on 03.04.2025

Статья принята к печати 03.04.2025

MÜASİR DÖVRDƏ DÖVLƏT SATINALMALARININ MAHİYYƏTİNİN MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLMƏSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – Dövlət satınalmaların mahiyyətinə müasir yanaşmaların öyrənilməsindən ibarətdir.

Tədqiqat metodologiyası - tədqiqat işində qruplaşdırma, ümumiləşdirmə və təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – Dövlət satınalmalarının həyata keçirilməsi üsullarının strukturunun və funksiyaların elmi təsirlərinin və araşdırılmasından qaynaqlanır.

Tədqiqatın nəticələri – Dövlət satınalmaların mahiyyətinə müasir nəzəri yanaşmaların əsas istiqamətləri müəyyən edilib.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – Dövlət satınalmaların səmərəli tətbiqi istiqamətləri təklif edilib.

Açar sözlər: dövlət satınalmaları, büdcə, iqtisadi siyasət, innovasiya, səmərəlilik.

GİRİŞ

Son əsrdə dövlət, xüsusilə də inkişaf etmiş iqtisadiyyatlı ölkələrdə, öz funksiyalarını köklü şəkildə dəyişdirərək, daha geniş səlahiyyətlərə yiyələnmişdir. Dövlətin iqtisadi və sosial vəzifələrinin ölçülməsində, dövlət mülkiyyətinin miqyası və milli gəlirdəki dövlət xərclərinin nisbəti əsas göstəricilərdir. Hazırda, inkişaf etmiş ölkələrdə dövlət xərcləri ümumi daxili məhsulun yarısından çoxunu, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə təxminən dördüdə birini təşkil edir..

Dövlət satınalmaları, hökumətin və dövlət qurumlarının dövlət büdcəsi vasitəsilə yerli və xarici istehsalçıdan mal və xidmətlər əldə etməsidir. Bu satınalmaların əsas məqsədləri, dövlətin öz ehtiyaclarını (texnika, silah və s.) ödəmək, eləcə də əhalinin sosial rifahını təmin etmək və strateji ehtiyatlar yaratmaqdır (məsələn, ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək üçün taxıl və digər ərzaq məhsullarının alınması). Dövlət satınalmalarının mahiyyətini və onların dövlət sifarişi ilə olan fərqlərini daha dəqiq anlamaq üçün bu anlayışları ətraflı təhlil etmək vacibdir. Bu, dövlətin iqtisadiyyatdakı rolunu və onun vətəndaşların həyatına təsirini daha yaxşı dərk etməyə imkan verir.

Dövlət satınalması əsas nəzəri-metodoloji yanaşmalar

Hüquqi aktlara əsasən, dövlət və ya bələdiyyə ehtiyaclarını ödəmək məqsədilə mal, iş və xidmətlərin satınalması, tədarükçünün seçilməsindən müqavilə üzrə tərəflərin vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə qədər qanunla tənzimlənən prosesdir. Tədris materiallarında dövlət satınalmalarına aşağıdakı kimi tərif verilir: "Dövlət satınalmaları - büdcə xərclərini optimallaşdırmaq, mərkəzləşdirilmiş idarəetməni gücləndirmək, maddi resurslara nəzarəti təmin etmək və dövlət qurumlarının tələbatlarını ödəmək məqsədi daşıyan müxtəlif proseslər və tədbirlər sistemidir." [2]. Bu tərif, dövlət satınalmalarının əsas mahiyyətini ortaya qoyaraq, onların dövlət büdcəsinə qənaət etmək məqsədini önə çıxarır. M.V.Şmeleva isə dövlət satınalmalarına hüquqi rakursdan yanaşaraq, onları "satınalmaların icrası ilə bağlı qanunvericilikdə müəyyən edilmiş məqsədlərə çatmaq üçün

hüquqi aktlarla səlahiyyətləndirilmiş iqtisadi iştirakçılar arasında yaranan münasibətləri tənzimləyən bir sistem" kimi müəyyən edir [6].

Bu tərif, dövlət satınalmalarını ümumi şəkildə əhatə edərək, satınalmaların spesifik məqsədlərini dəqiqləşdirmir. P.P.Kabıtov isə dövlət satınalmalarının mexanizminə fokuslanaraq, onları belə müəyyən edir: "Dövlət ehtiyaclarını ödəmək üçün büdcə vəsaitləri hesabına alınan, təkrar satış üçün nəzərdə tutulmayan, dövlətin alıcı qisminə çıxış etdiyi mal, iş və xidmətlərin əldə edilməsidir." [3]

İ.İ.Smotrinskaya dövlət satınalmalarını "ölkədə və ya xaricdə istehsal olunmuş, hökumət, dövlət orqanları tərəfindən dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına alınan mallar və xidmətlərin bir hissəsi" kimi səciyyələndirir [4]. Bu təyində dövlət satınalmaları büdcə vəsaiti hesabına əldə olunan mallar kimi çıxış edir ki, bu da bütün mövcud dövlət satınalmaları sistemini əhatə edir. Bəzi alimlər dövlət satınalmaları terminini "dövlət təşkilatları tərəfindən dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına istehsal olunan mallar və xidmətlərin dövlətin bu təşkilatlar qarşısında qoyulmuş vəzifələrinin yerinə yetirilməsi məqsədi ilə satın alınması" kimi şərh edirlər. [5] Digərləri dövlət satınalmalarını "federal və yerli hakimiyyət orqanlarının mallar və xidmətlərin, istehsalat resurslarının əldə olunması xərcləri" kimi təyin edirlər. [1]

Beləliklə də, biz dövlət satınalmaları termininin şərhə ilə bağlı vahid dəqiq mövqenin olmadığı müşahidə edə bilərik, lakin onlar hamısı bu cür satınalmaların ən mühüm fərqləndirici xüsusiyyətinin müvafiq büdcə və ya dövlət qeyri-büdcə fondunun vəsaiti hesabına həyata keçirilən ödəniş olması məsələsində həmfikirdirlər. Bu, prinsip etibarilə "Dövlət satınalmaları haqqında" Qanunda əks olunub ki, burada da dövlət satınalmalarının predmeti aşağıdakı kimi müəyyən edilib: Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası büdcəsinin vəsaitləri, o cümlədən məqsədli büdcə fondlarının vəsaitləri, büdcə ssudaları, subsidiyalar, dövlət zəmanəti ilə alınmış kreditlər, dövlət qrantları, yardımları, büdcədən kənar dövlət fondlarının vəsaitləri, dövlət adından yaradılan publik hüquqi şəxslərin, paylarının (səhmlərinin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin və digər dövlət müəssisə və təşkilatların (idarələrin) vəsaitləri, habelə dövlət vəsaitinə aid edilməyən, lakin satınalan təşkilatın sərəncamında olan bütün pul vəsaitləri hesabına əldə olunur. [7]

Göstərilənlərdən çıxış edərək, dövlət satınalmalarının əsas xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi qeyd etmək olar:

1. Dövlət satınalmaları dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlər hesabına həyata keçirilir.
2. Alınan mal, iş və xidmətlər, dövlətin funksiyalarını yerinə yetirmək və dövlət ehtiyaclarını ödəmək məqsədilə, təkrar satış niyyəti olmadan istifadə olunur.
3. Dövlət satınalmaları dövlət büdcəsinin səmərəli xərclənməsinə və xərclərin optimallaşdırılmasına yönəlmişdir.

Dövlətin mal, iş və xidmətlərə olan tələbatının ödənilməsi ilə bağlı münasibətlər sisteminə "dövlət satınalması" anlayışı ilə yanaşı, "dövlət sifarişi" termini də işlədilir. Elmi ədəbiyyatda "dövlət sifarişinin verilməsi" və "dövlət satınalması" anlayışlarının hüquqi cəhətdən oxşar, lakin məzmunca fərqli olduğu qeyd edilir. "Dövlət satınalması" anlayışı, "dövlət sifarişinin verilməsi" anlayışından daha genişdir, çünki podratçıların, təchizatçıların və icraçıların seçilməsinə yönəlmiş fəaliyyəti deyil, eyni zamanda bağlanmış müqavilələrin icrasını da əhatə edir.

Dövlət satınalmalarını həyata keçirən şəxslərin səlahiyyətləri qanunvericilik aktları, normativ sənədlər və statuslarla müəyyən edilir. Satınalmalar haqqında qanunvericilik, dövlət satınalmalarında vergi ödəyicilərinin vəsaitlərinin ən səmərəli və şəffaf şəkildə istifadəsini təmin edən dəqiq qaydalar müəyyən edir. Sərt dövlət tənzimlənməsi, korrupsiyanın qarşısını almaq üçün əlverişli şərait yaradır.

Dövlət satınalmalarının təşkilinin əsas prinsiplərini nəzərdən keçirək:

1. *Dövlət satınalmalarının ən vacib prinsipi büdcə vəsaitlərinin səmərəli istifadəsi prinsipi.* Bu, dövlət satınalmalarını özəl satınalmalardan fərqləndirir. Dövlət satınalmalarında mal, iş və xidmətlər vətəndaşların vergilərindən formalaşan dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlər hesabına alınır. Həmin vəsaitlərlə vətəndaşlar üçün faydalı olan mal, iş və xidmətlər təmin olunur. Büdcə məhdudiyyətləri bu prosesin əsas elementidir.

2. *Bütün təchizatçılara bərabər imkanların yaradılması və ədalətli münasibət prinsipi.* Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən, bu prinsip, mülkiyyət formasından və təşkilati-hüquqi

formasından asılı olmayaraq, hüquqi və fiziki şəxslərə (fərdi sahibkarlar daxil olmaqla) tenderlərdə iştirak etmək üçün eyni imkanlar verilməsi ilə həyata keçirilir. Dövlət, sifarişçi kimi, tədarük olunan malın (işin, xidmətin) ən sərfəli qiymətə və yüksək keyfiyyətə malik olmasını təmin etmək üçün, lisenziya daxil olmaqla, mal, iş və xidmətlərə dair tələbləri müəyyən etməlidir.

3. *Şəffaflıq və açıqlıq prinsipi*, prosedurların (məhdudlaşdırılmışlardan başqa) icrası, eyni zamanda Vahid İnformasiya Sistemindən istifadə edərək imzalanmış müqavilələrin yerinə yetirilməsi (və ya ləğvi), cərimələrin və penələrin tətbiqi ilə bağlı məlumatların ictimaiyyətə çatdırılması yolu ilə təmin olunur.

4. *Hesabatlılıq prinsipi*, satınalmaların əsas mərhələləri və qəbul edilən qərarlar üzrə sənədləşdirilmiş bütün hesabatların nəzarət orqanları, ictimai təşkilatlar və kütləvi informasiya vasitələri KİV kimi müxtəlif maraqlı tərəflərə təqdim edilməsini nəzərdə tutur.

5. *Məsuliyyət prinsipi*: Bütün dövlət orqanları və fərdi vəzifəli şəxslər inzibati, mülki və cinayət məsuliyyəti daşıyırlar. Dövlət satınalma sistemi, bazar iştirakçıları arasındakı qarşılıqlı əlaqələri idarə edən geniş iqtisadi əlaqələndiricidir. Bu əlaqələr, bazar iştirakçıları arasında mallara və xidmətlərə sahiblik hüquqlarının dəyişdirilməsi, rəqabət mühitində maliyyə vəsaitlərinin ekvivalentə çevrilməsi yolu ilə xidmətlərin əldə olunması və işlərin görülməsi barədə anlaşılmaya əsaslanır. Dövlət satınalma sisteminin əsas iştirakçıları dövlət, sifarişçilər və təchizatçılardır.

Azərbaycanda yuxarıda qeyd edilən prinsiplər “Dövlət satınalmaları haqqında” Qanunda aşağıdakı bəndlərində əks olunub [7]:

4.1. Dövlət satınalmaları aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir:

4.1.1. maliyyə vəsaitindən səmərəli və qənaətlə istifadə edilməsi;

4.1.2. satınalmaların şəffaflıq, aşkarlıq, ədalətlik və rəqabətlik əsasında həyata keçirilməsi;

4.1.3. bu Qanunda nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, satınalmaların bərabərlik əsasında həyata keçirilməsi.

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət satınalmaları sistemi hüquqi aktlar, büdcə məhdudiyyətləri və təminatlarla tənzimlənir, həmçinin dövlət orqanlarının daimi monitorinqi altında saxlanılır və dövlət sifarişlərinin həcminə uyğun olaraq müəyyən edilir. Müasir dövrdə dövlətin əsas vəzifələri, büdcə vəsaitlərinin nizamlı və səmərəli şəkildə xərclənməsini prioritet hesab edir. Bu gün dövlət satınalmaları, istənilən büdcə səviyyəsində vəsaitlərin effektiv istifadəsini təmin edən, eyni zamanda Azərbaycan iqtisadiyyatının dayanıqlılığını və davamlı inkişafını dəstəkləyən bir mexanizmdir.

Dövlət satınalmaları sahəsi, dövlətin iqtisadiyyatına ciddi təsir göstərir və dövlət sərvətlərinin qənaətlə istifadəsi və onların səmərəliliyinin artırılmasına, büdcə vəsaitlərinin qeyri-məqsədli xərclənməsinin qarşısının alınmasına və bu xərcləmələrə nəzarətin həyata keçirilməsinə yönəlmiş vəzifələrin icrasına xidmət edir. Dövlət satınalmalarının əsas funksiyaları arasında aşağıdakıları qeyd etmək lazımdır: stimullaşdırıcı, tənzimləyici, strateji, innovativ, sosial və nəzarətedici.

Stimullaşdırıcı vəzifə, iqtisadiyyata təsirinin miqyasına görə, dövlət satınalmalarının milli iqtisadi göstəricilərin yüksəlişini sürətləndirən bir faktor kimi rol oynaması ilə əlaqədardır. Belə ki, misal üçün, satınalmalara yönəldilən maliyyənin artımı, məhsul, iş və xidmətlərə olan ümumi tələbatın artmasına gətirib çıxarır ki, bu da, öz növbəsində, ÜDM-in yüksəlməsinə kömək edir.

Tənzimləyici funksiya, dövlətin bazarda aparıcı sifarişçi kimi çıxış etməsi ilə reallaşır və daxili istehsalçılar üçün müəyyən məhsul kateqoriyalarına olan tələbin artırılmasına şərait yaradır. Qlobal rəqabətin intensivliyini nəzərə alaraq, dövlətlə bağlanan müqavilələr, ayrı-ayrı biznes sahələrinin və strukturlarının səmərəli şəkildə idarə olunması üçün bir vasitə rolunu oynayır.

Dövlət satınalmalarının **strateji idarəetmədə funksiyası**, ilk növbədə, iqtisadiyyatın prioritet sahələrinin dəstəklənməsinə, innovativ texnologiyalar bazarında yerli istehsalçıların müdafiəsinə və gələcəkdə ictimai rifahın artırılmasına yönəlmiş, ölkə iqtisadiyyatının struktur dəyişikliyinə təmin edilməsinə yönəlib.

Son dövrlərdə, innovasiyaların dəstəklənməsi məqsədilə dövlət satınalmalarının əhəmiyyətinin artması fonunda, onların **innovativ funksiyasının** vurğulanması vacibliyi meydana çıxır. Yenilikçi məhsulların dövlət satınalmaları, dövlət qurumlarının, hələ geniş ictimai bazarda təqdim olunmamış yenilikçi məhsulları (xidmətləri) və ya texnologiyaları təmin etdiyi satınalma proseslərini əhatə edir.

Bu cür satınalmalar, xüsusilə səhiyyə, müdafiə və təhlükəsizlik, eləcə də rəqəmsal hökumətin formalaşdırılması kimi sahələrdə müsbət nəticələr verir. Dövlət, böyük bir tələbat yaradaraq, satınalmalar vasitəsilə, məsələn, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi, enerji effektivliyi, səhiyyə sahəsindəki problemlərin həlli və digər mühüm sosial məsələlərin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır.

Dövlət satınalmalarının **sosial vəzifəsi**, dövlət tərəfindən həyata keçirilən təşviq tədbirləri ilə yeni əmək imkanlarının yaradılması yolu ilə vətəndaşların məşğulluğunun təmin olunmasıdır. Dövlət müxtəlif növ xidmətlər göstərir, lakin əhalinin sosial rifah səviyyəsini yalnız xidmətlərin satınalma mexanizmi vasitəsilə yaxşılaşdırma bilər. Müxtəlif dövlət strukturları bu sistemdən istifadə edərək, fiziki məhdudiyyətləri olan şəxslər üçün nəqliyyat vasitələri, şagirdlər üçün məktəb avtobusları, hərbi qulluqçular üçün mənzil, diabet, vərəm və digər xəstəliklərdən əziyyət çəkən vətəndaşlar üçün müalicə vasitələri, xəstəxanalar üçün tibbi ləvazimatlar, orta təhsil müəssisələri üçün tədris resursları, ərzaq, avadanlıq və digər zəruri məhsullar əldə edə bilərlər.

Dövlət satınalmaları üzrə **nəzarət funksiyası**, qanunvericilik tələblərinə riayət olunmasına həm səlahiyyətli dövlət orqanları, həm də ictimaiyyət tərəfindən həyata keçirilən dəqiq monitoring vasitəsilə təmin edilir. Dövlət nəzarətinin hüquqi müdafiə rolu, vəzifəli şəxslərin qanunsuz əməllərinin və dövlət satınalmaları sahəsindəki qanun pozuntularının aşkarlanmasına, eləcə də günahkarların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müvafiq hüquqi məsuliyyətə cəlb olunmasına yönəlib..

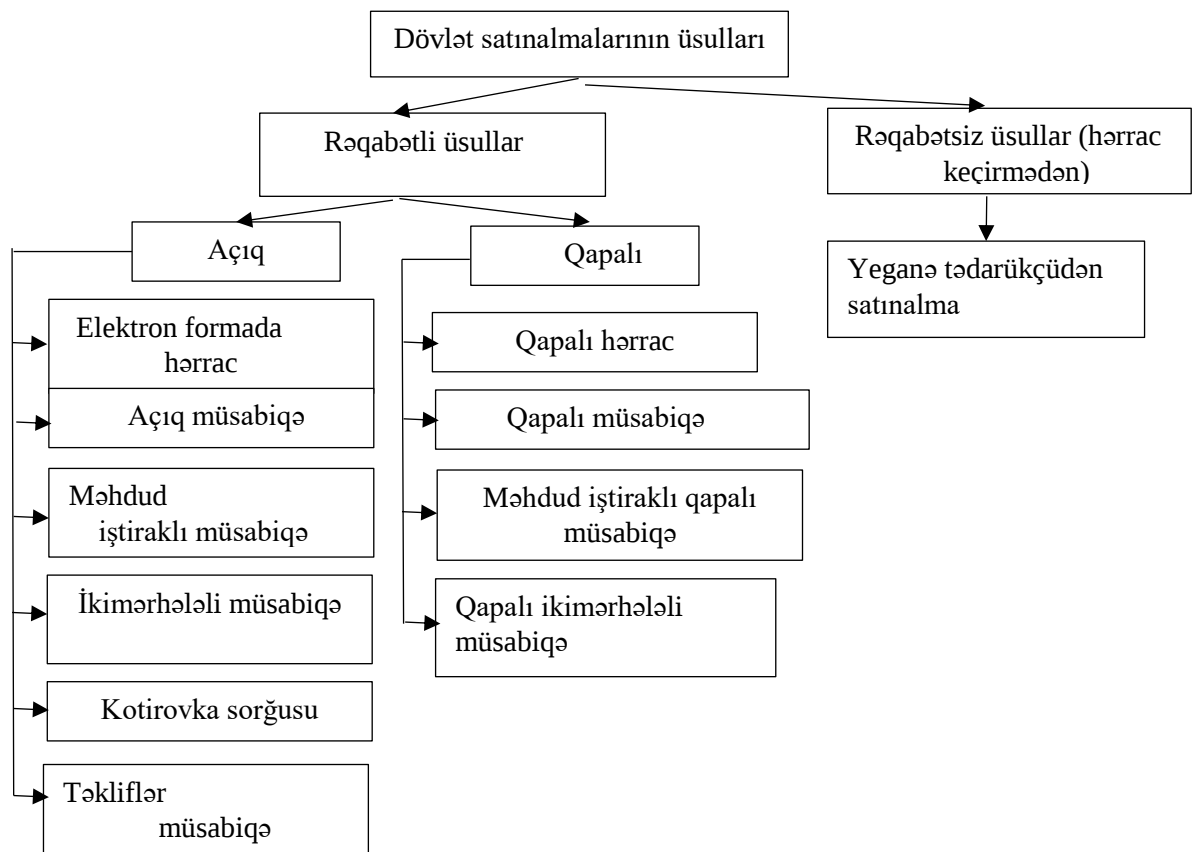
Dövlət satınalmalarının məqsədlərini də ayrıca qeyd etmək yerinə düşər. Dövlət satınalmalarının əsas məqsədi, mal, iş və xidmətlərin əldə edilməsi zamanı dövlət vəsaitlərinin səmərəli və şəffaf istifadəsini təmin etməkdir. Bu məqsəd bir neçə əsas istiqamət vasitəsilə həyata keçirilir:

Birincisi, dövlət siyasəti keyfiyyətə zərər vermədən satınalmaların dəyərini minimuma endirərək, xərclərin optimallaşdırılmasına yönəlib. Buna rəqabətli tenderlər, bazarın araşdırılması, təkliflərin dəqiq qiymətləndirilməsi, eləcə də müqavilələrin effektiv idarə edilməsi, o cümlədən icranın monitoringi və mübahisəli halların operativ həlli daxildir.

İkinci mühüm məqsəd, təchizatçılar arasında sağlam rəqabətin yaradılmasıdır ki, bu da əmtəə və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəlməsinə zəmin yaradır. Bu, bazarda rəqabəti gücləndirir, yenilikçiliyi təşviq edir və inhisarçılığın qarşısını alır. Satınalma proseslərinin açıqlığı və şəffaflığı, o cümlədən tenderlər və onların nəticələri ilə bağlı məlumatların ictimaiyyətə açıq şəkildə çatdırılması, bu hədəfə çatmaq üçün əsas vasitələrdir.

Üçüncüsü, dövlət satınalmaları siyasəti sosial-iqtisadi yüksəlişin təşviqinə yönəlib. Bu, yerli istehsalçılara imtiyazlar, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərindən satınalmalar, innovativ layihələrin dəstəklənməsi və təchizatçıların seçimində sosial məsuliyyət prinsiplərinin tətbiq edilməsi kimi tədbirləri əhatə edir. Bu cür tədbirlər, müxtəlif sosial təbəqələrin maraqlarını nəzərə almaqla, yeni iş yerlərinin açılmasına və ölkə iqtisadiyyatının yüksəlməsinə dəstək verir.

Sonda qeyd edək ki, effektiv dövlət satınalma siyasəti qanunauyğunluq, ədalətlik və qərəzsizlik prinsiplərinə riayət edilməsini təmin etməlidir. Proseslərin açıqlığı, dəqiq tənzimləmələr, müstəqil audit və səmərəli şikayət mexanizmləri korrupsiyanın qarşısını alır, eləcə də ictimaiyyət qarşısında hesabatlılığı gücləndirir. Bütün bu hədəflər bir-birinə bağlıdır və dövlət maliyyəsinin idarə olunmasında ən yüksək səmərəliliyi və şəffaflığı təmin etməyə yönəlib. Lakin dövlət satınalmalarının həyata keçirilməsi üsulları haqqında ayrıca danışmaq lazımdır. Onlar müxtəlif istiqamətlərə malikdir və şəkil 1-də daha detallı əks olunub.

Şəkil 1. Dövlət satınalmalarının həyata keçirilməsi üsullarının strukturu.

Mənbə: şəkil müəllif tərəfindən tərtib olunub.

Şəkildən göründüyü kimi, sifarişin yerləşdirilməsi iki üsulla həyata keçirilə bilər: hərracların keçirilməsi (rəqabətli) yolu ilə və hərrac (rəqabətsiz satınalma) keçirilmədən.

Rəqabət satınalmaları *açıq və qapalı* olur. Öz növbəsində, rəqabətsiz satınalmalara yeganə tədarükçüdən (icraçıdan, podratçıdan) satınalmalar aiddir.

Həmçinin dövlət satınalmalarının effektiv maliyyə mexanizminin seçilməsinin əhəmiyyətini qeyd etmək lazımdır. Ümumi qəbul edilmiş mənada maliyyə mexanizmi maliyyə resurslarının bölüşdürülməsi prosesində iqtisadi inkişafa və cəmiyyətin sosial vəziyyətinə təsir alətlərinin, metodlarının, formalarının və rıçaqlarının məcmusu kimi nəzərdən keçirilir. Müqavilə sistemi baxımında, müəlliflərin fikrincə, satınalma fəaliyyətinin maliyyə mexanizmini müqavilə sisteminin bütün iştirakçıları tərəfindən həyata keçirilən və dövlət ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədi ilə büdcə vəsaitinin maksimum effektiv xərclənməsinə yönəldilmiş tədbirlər kompleksi kimi şərh etmək olar. Bu halda maliyyə mexanizmi alətləri kimi müqavilə sistemi iştirakçıların aşağıdakı fəaliyyətləri nəzərdən keçirilə bilər:

- büdcə haqqında qanunun qüvvədə olma müddətinə müvafiq dövr üçün və cari maliyyə ili üçün satınalmaların planlaşdırılması;

- müqavilənin ilkin maksimal qiymətinin hesablanması, normalaşdırma tələblərinə riayət olunması kimi elementlərin köməyi ilə satınalma qiymətinin, miqdarının və zərurətinin əsaslandırılması;

- müəyyən təşkilatlar çevrəsi üçün müqavilə sistemi haqqında qanunla müəyyən edilmiş üstünlüklər, məhdudiyyətlər və normativlərin yerinə yetirilməsi;

- müqavilələrin icra nəticələrinə idarə nəzarətinin və ekspert təhvil-təsliminin həyata keçirilməsi;

- müqavilənin keyfiyyətlə və ya vaxtında icra edilmədiyi və ya ümumiyyətlə icra edilmədiyi halda sifarişçi tərəfindən tədarükçüyə (icraçıya, podratçıya) məsuliyyət tədbirlərinin tətbiqi;

– nəzarət orqanları tərəfindən pozuntuların aşkarlanması, aradan qaldırılması, təkrar törədilməsinin qarşısının alınması məqsədi ilə yoxlama tədbirlərinin keçirilməsi.

NƏTİCƏ

Hesab edirik ki, bu problem qanunverici orqanların ən yaxın diqqət fokusunda olmalıdır. Öhdəliklərini icra etməyən tədarükçülərə, icraçılara, podratçılara sərt məsuliyyət tədbirlərinin tətbiqi dövlət ehtiyaclarının təmin edilməsinə daha effektiv və tam dəyərli şəkildə nail olmağa imkan verəcək, dövlət satınalmaları bazarının iştirakçılarının şüurluluq səviyyəsini yüksəldəcək və sifarişçilərin maraqlarını müdafiə edəcək. Müqavilə üzrə nəticələrin təhvil-təslim sifarişçinin azı beş nəfərdən ibarət tərkibdə təhvil-təslim komissiyası tərəfindən həyata keçirilir. Bu qanun norması təhvil-təslimin keyfiyyət səviyyəsinin yüksəldilməsinə, ödəniş anınadək müqavilənin icra qüsurlarının aşkarlanmasına, pul vəsaitinin xərclənməsinin qeyri-effektivliyinə gətirib çıxara biləcək sifarişçi və kontragentlin mümkün sövdələşməsinə qarşı mübarizəyə yönəlib.

Büdcə vəsaitini alanın ona çatdırılan assignasiyaların mənimsənilməsi sahəsində fəaliyyətinin yekun akkordu müxtəlif nəzarət-təftiş və müvafiq səlahiyyətə malik digər orqanlar tərəfindən büdcə vəsaitinin istifadəsinin qanuniliyi, hüquqiliyi, effektivliyi, bərabərliyi, hədəf istiqaməti və səmərəliliyinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə həyata keçirilən yoxlama tədbirləri kompleksidir. Hazırda dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən müəssisələrin satınalmalar sahəsində fəaliyyətinə nəzarəti yuxarıda qeyd edilən göstəricilər baxımından Azərbaycan Respublikasının Satınalmalar üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən həyata keçirilir. Bu cür yoxlamalar təsdiq edilmiş plana əsasən ildə bir dəfədən az olmayaraq aparılır.

Deyilənlərə yekun vuraraq, aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

– dövlət satınalmalar sistemi – müqavilə sisteminin bütün iştirakçıları tərəfindən büdcə vəsaitinin dövlət və bələdiyyə ehtiyaclarının təmin edilməsi üçün zəruri olan malların, işlərin, xidmətlərin əldə olunmasına effektiv və qanuni xərclənməsi ümumi ideyası ilə birləşdirilmiş məqsədlərinə nail olmaq üçün həyata keçirilən tədbirlər kompleksidir. Nəzərdən keçirilən sistem çoxsəviyyəli strukturdur, ölkənin iqtisadiyyatına mühüm təsir göstərərək, onun yüksəlməsi və innovasiya inkişafına yardım edir. Dövlət satınalmaları sisteminin üzərinə qoyulmuş funksiyaların həyata keçirilməsi vasitəsilə dövlət öz cari ehtiyaclarını təmin edir və ondan iqtisadi siyasətin aləti kimi istifadə edir;

– satınalma fəaliyyəti təşkilatlarının maliyyə mexanizmi satınalmanın planlaşdırılması, həyata keçirilməsi və müqavilənin icrası mərhələlərini ehtiva edərək, o cümlədən, müqavilənin və normativ göstəricilərin ilkin maksimal qiymətinin hesablanması, satınalmaların həyata keçirilməsi zamanı imtiyazlar və məhdudiyyətlərin tətbiqi və tədarükçülərə, icraçılara, podratçılara məsuliyyət tədbirləri kimi alətlərdən istifadə edir;

– müqavilə sistemi haqqında müasir qanunvericilik zamanın tələblərinə tam dərəcədə uyğun deyil. Daha öncə qeyd edilən bəzi maliyyə alətləri kifayət qədər effektiv işləmir. Dövlət satınalmalarının maliyyə mexanizminin təkmilləşdirilməsi müqavilə sisteminin həlli büdcə xərclərini optimallaşdırmalı olan prioritet vəzifələrindən biridir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Велиева Р.Ш. (2019). Государственные закупки. / Р.Ш. Велиева, П.А. Паулов. // Вестник науки. Т. 4. №. 5. 98-100 с
2. Горохова Д.В. (2020). Государственные закупки в Российской Федерации: ретроспектива и развитие // Финансовый журнал. – № 2.-С.57-68
3. Кабытов П.П. (2017). Государственные закупки в условиях Евразийского экономического союза. / П.П. Кабытов. // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. №. 5 (66)
4. Смотрицкая И.И. (2021). Цифровая трансформация государственного управления: основные тренды и новые возможности // Научные труды Вольного экономического общества России. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-transformatsiya-gosudarstvennogo-upravleniya-osnovnye-trendy-i-novye-vozmozhnosti> (дата обращения: 04.03.2025)

5. Шешукова Т.Г. (2018). Эффективность осуществления государственных закупок в бюджетных учреждениях: методический аспект. / Т.Г. Шешукова. // Международный бухгалтерский учет. Т. 21. №. 2 (440).

6. Шмелева М.В. (2018). Предотвращение коррупции и других злоупотреблений в сфере государственных закупок. / М.В. Шмелева. // Российское право: образование, практика, наука. №. 1 (103)

7. <https://e-qanun.az/framework/54966>

I.Z.Aliyev

doctoral student, Institute of Economics of the Ministry of Science and Education

ORCID 0009-0001-0118-6746

Modern approaches to the essence definition of public procurement

Abstract

The aim of the research is to study modern approaches to the essence of public procurement.

The methodology of the research – methods of grouping, generalization, and analysis were used in the research work.

The practical significance of the research – stems from the scientific impacts and investigation of the structure and functions of the methods of implementing public procurement.

The results of the research – the main directions of modern theoretical approaches to the essence of public procurement have been identified.

The originality and scientific novelty of the research – directions for the efficient application of public procurement have been proposed.

Keywords: public procurement, budget, economic policy, innovation, efficiency.